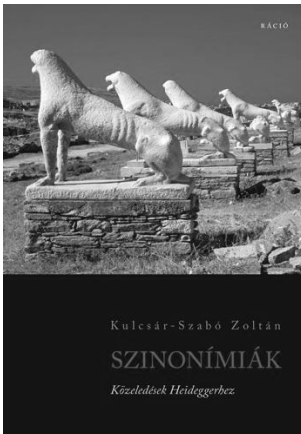

PAYER IMRE

A Heidegger-hagyomány és az ő jelene

KULCSÁR-SZABÓ ZOLTÁN
SZINONÍMIÁK – KÖZELEDÉSEK HEIDEGGERHEZ CÍMŰ
TANULMÁNYKÖTETÉRŐL

Ráció Kiadó
Budapest, 2016
192 oldal, 2500 Ft

”

Martin Heidegger neve többet jelent, mint a filozófia egyik szereplőjét. Sokak szerint a XX. század legnagyobb gondolkodója volt. Az embert, a lét értelmét nagymértékben az ő gondolatai mentén értjük ma is. Mintha valamilyen teológiához hasonlót is képviselne, nagy kérdése – *miért van a valami, miért nem inkább a semmi?* – a Szentírás Teremtés könyvére is emlékeztet. A világ, az emberi együttlét, a nyelv mi-benlétének megközelítése ugyancsak ezt a mély, elemi alapot értelmezi. Gondolkodása egy hagyománynak a története, s ennek a jelenét mint történetiséget hangsúlyozza a Kulcsár-Szabó Zoltán kitűnő könyve, oly módon, hogy a hagyomány hatástörténeti folyamatába rekonstruálja azokat a világhírű tudósokat – Benjamin, Adorno, Paul de Man, Derrida stb. – akik ennek a hagyománynak az afirmatív, kritikai és dekonstruktív továbbélését segítették elő.

Ez a könyv Heidegger gondolkodásának egészét mutatja be. A különféle fejezetek témái ezt értelmezik, ennek a kifejtése a fő célja a tanulmánykötetnek. Ez a bölcselet a hétköznapi felfogás számára nem az elvontság miatt lehet szokatlan, hanem épp ellenkezőleg, a teljes közvetlenség okán. Jel és jelölt, objektum és szubjektum helyett Föld és Világ, itt-lét szerepelnek. *A nyelv egyáltalán nem ez vagy az, nevezetesen még valami más is, mint ő maga. A nyelv nyelv* – mondja Heidegger. Nincs szótár. Nincs nyelvtan. Nincs logika. Akkor mi van? A görög alapszók – nem szavak. A torzulás akkor történt, amikor ezeket latinra fordították. Mert a nyelv a beszéd teljessége. Jelentés és tapasztalat elválaszthatatlan. Jel a tulajdonképpeni létben nincs, a jel csak agyalmány. Görcsös erőszakossággal létrehozott mesterséges tákolmány, Gestell, előállított gyártmány, amely az ember alapkérdéseit akarja parancsba adni, a szelíd, ráhagyatkozó létkérdés he-

lyett. Ahogyan ez a technikáról szóló fejezetben is megerősítést nyer, hiszen jel, technikai szemlélet ugyanarról a tőről fakadnak, amely inkább kalkulatív, „matekos”, a művészeti létmegértéssel szemben inkább ellenséges alapállású. Inkább a megfelelés a célja, nem a lét igazságának a feltárulása.

A szó tehát nem a szótár szavainak megfelelője. Nem jelöl egy rajta kívüli tárgyat egy jelkészlet segítségével, hanem létbe hívja a dolgot, a megnevezés kezdetének forrásaként. A görögség is így kapcsolódik a némethez, a görög szó nem földrajzi, nem történelmi jelentésű Heideggernél, hanem a gondolkodás hajnalára utal, ahová a létbe hívás lényegi Szó-ján, avval elválaszthatatlanul összefüggve jutunk a Dologhoz, a Világ és Föld vitájaként. Éppen a formát adó Riss, amelynek alighanem sok köze van József Attila világhiány fogalmához, adja azt a körkörös visszatérő, egyszerre el-ugrást és hazatérést magában foglaló értelmet, amelyet Heidegger a nyelv történeti létmódjának mond. A Föld azonban maga a differencia, maga az inskripcionális, nem-fenomenális jel, amelyet éppen a Riss, azaz az igazság történése vés be, mintegy utólag, önnön eredetébe, s ennyiben nem rendelkezik identitással.

A kötet első fejezetében – *Figurativitás és történetiség* – Paul de Man Heideggernek a műveire vonatkozó reflexióit szembesíti magának a német gondolkodónak az írásaival Hölderlin költészetére vonatkozóan. Heidegger szerint a költői szó alapítja, nem utólagosan reprezentálja, amit megnevez. Heidegger nem fogadja el a figurativitás szokásos értelmezését, amely lényeg és látszat metafizikai megkülönböztetésének alapvetéséből származik. A figurativitás nem így szerepel nála, hanem a figuralitás figurájaként működik. Mindezzel szemben a „megszentelő alapítás” nyelvi létét Paul de Man nem ismeri el, ugyanis szerinte mégis megbontódik a szónak bennefoglaltsága a létben, azt nem képes feltárni performatív módon, csak felhasználás a lét abszolút eljöveteleért. Eszerint Paul de Man Heideggert az esztétikai totalizáció oldalán helyezi el a gondolkodás materiális eseményszerűségével szemben.

Heidegger történetiség-felfogása cirkuláris jellegű. A történelem a jövő felől, a visszatérésben keletkezik. A saját önazonosság az idegenből való visszatérésben. A német filozófus a műalkotás létrejöttével rokonítja a történelmet mint performatívumot, mint eseményt. A műben a világ felállításával prosopopeia megy végbe, minthogy kizárólag az ott-állásban juttatja archoz a dolgokat, egyazon aktusban hozza létre a dolgok egybeesését önnön lényegükkel, „Wesen”-jükkel, illetve torzítja el, privatív módon, őket, ami viszont éppen kiküszöbölhetetlen ontológiai differencia helyreállítását is jelenti.

A következő két fejezet Heideggernek Stefan George *A szó* című költeményéhez fűződő gondolatainak, ezzel kapcsolatosan a műfordításról szóló fejtegetéseinek az értelmezésével folytatódik. Eszerint a műfordítás saját nyelvünk fordítása az idegen segítségével. Mindig értelmezés, ezért a lényegi, művészi fordítás megkülönböztetendő a mechanikus jellegű üzleti jelentésektől, hivatalos iratoktól. George versével kapcsolatban írja Heidegger, hogy a költészet lényege út az egyetlen, létérvényes Szóhoz. Annak a kimondása, hogy csak nagyon megközelítve, nem-tulajdonképpen szavakkal lehet, az igazi, a soknál több Egyet kimondani, mert éppen a mondás emel elé hátravékony határfalat a csupán szavak és a Szó közé. Mind ezt a fejezet és kötet cím is kifejezi, *Szinonímiák* – rokonértelműség –, tehát az azonosság lehetetlensége helyett a pontos körülírás létrejöttének megvalósulása. Kulcsár-Szabó Zoltán ebben a fejezetben Walter Benjaminsnak ugyancsak az ehhez a témához fűződő híres tanulmányát, *A műfordító feladatát* is idézi.

Nagyon fontos, főleg manapság a Heidegger technika-értelmezéséről szóló tanulmány. Heidegger állítása: a technika lényege nem technikai. Hanem Ge-Stell (előállítottság, állvány), ami inkább szemlélet, mint praxis. Összegyűjti a világ helyeit, és meghatározza az azokhoz fűződő hozzáférési módokat. A mai internetes, okostelefonos korszakban ez a gondolat még inkább megfontolandó, mint amikor megszületett. Eszerint a technika is az igazság feltárulásában érdekelt, csak másképp, mint a művészet. Dologból kalkulációnak, mesterkedésnek alávetett Tárgy lesz. Ugyanakkor éppen a gépek, a technika meghibásodásakor tárul fel a technika léte.

Az egész heideggeri gondolkodásnak, jelentés és tapasztalat azonosságát még a személyes élettörténet is hitelesíti. A zárófejezet Heidegger görögországi turistaútjáról szól. Ezt szintén nem a bédekkerszerűség, hanem az alatheia kutatása vezérli. Jellemző, hogy a filozófus nevezetes turistalátványosságoknál ki se száll a partra a sétahajóból, ellenben a nem is annyira népszerű helyeket elmélyedve értelmezi. Ilyen Délosz is. Az 5 km hosszú és 1 km széles sziget eszerint nemcsak Apollo és Artemisz, hanem az európai gondolkodás születésének is a helye. Kulcsár-Szabó Zoltán nagyon színvonalas tanulmánykötetének pedig nemcsak a Heidegger-recepció, hanem a magyar és más gondolkodástörténetek is sokat köszönhetnek.

